

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

UNIVERSITY OF PIRAEUS

Ο ρόλος των ασφαλίσεων ζωής στην ενίσχυση του ΑΕΠ και της εθνικής αποθεματοποίησης

Μελέτη για το Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών

Παναγιώτης Ξένος,
Επίκουρος Καθηγητής Ασφαλιστικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Ομάδα Έργου
Γεώργιος Μεσσήνιος,
Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Στατιστικής και Ασφαλιστικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο
Πειραιώς
Κωνσταντίνος Σταθόπουλος,
Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Στατιστικής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πειραιάς, Οκτώβριος 2025

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας.....	7
2.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση για ασφάλιση ζωής	9
2.1.1 Εισόδημα	9
2.1.2 Πληθωρισμός.....	11
2.1.3 Ανεργία	12
2.1.4 Τραπεζικός τομέας.....	14
2.1.5 Επιτόκιο.....	16
2.1.6 Έρευνες Οικονομικού Κλίματος (Business Tendency Surveys - BTS)	16
2.1.7 Πληθυσμός	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ερευνητικό Ερώτημα και Βάση Δεδομένων.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Μεθοδολογία.....	21
Παλινδρόμηση ποσοστημορίων (Quantile regression).....	21
Αιτιότητα κατά Granger (Granger Causality)	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Αποτελέσματα	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συζήτηση και Προτάσεις Πολιτικής.....	26
Βιβλιογραφία	28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή

Η ασφάλιση ζωής διαδραματίζει διττό ρόλο, καθώς λειτουργεί τόσο ως μηχανισμός αποταμίευσης όσο και ως μέσο διαγενεακής μεταβίβασης πλούτου, προσφέροντας οικονομική προστασία έναντι του κινδύνου της θνησιμότητας και της μακροζωίας. Η ελκυστικότητά της ενισχύεται συχνά από ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση και ευέλικτες δομές παροχών, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν εφάπαξ καταβολές, ισόβιες ή περιοδικές προσόδους (annuities) ή υβριδικές μορφές. Τα εν λόγω προϊόντα συνήθως διαρθρώνονται ώστε να παρέχουν είτε κάλυψη συγκεκριμένης διάρκειας είτε ισόβια προστασία, με αποδόσεις που μπορεί να είναι εγγυημένες ή συνδεδεμένες με την απόδοση επενδύσεων.

Η κατανόηση της ασφαλιστικής αγοράς μέσα σε ένα μακροοικονομικό πλαίσιο είναι κρίσιμη, καθώς επηρεάζεται έντονα από αυτό. Οι δυνάμεις που επηρεάζουν την αγορά ασφάλισης, δημογραφικοί (Burnett και Palmer, 1984), κοινωνικοί, μακροοικονομικοί, θεσμικοί (π.χ. Bah και Abila, 2024) και πολιτισμικοί παράγοντες, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη ζήτηση για ασφάλιση ζωής (Hussels et al., 2005).

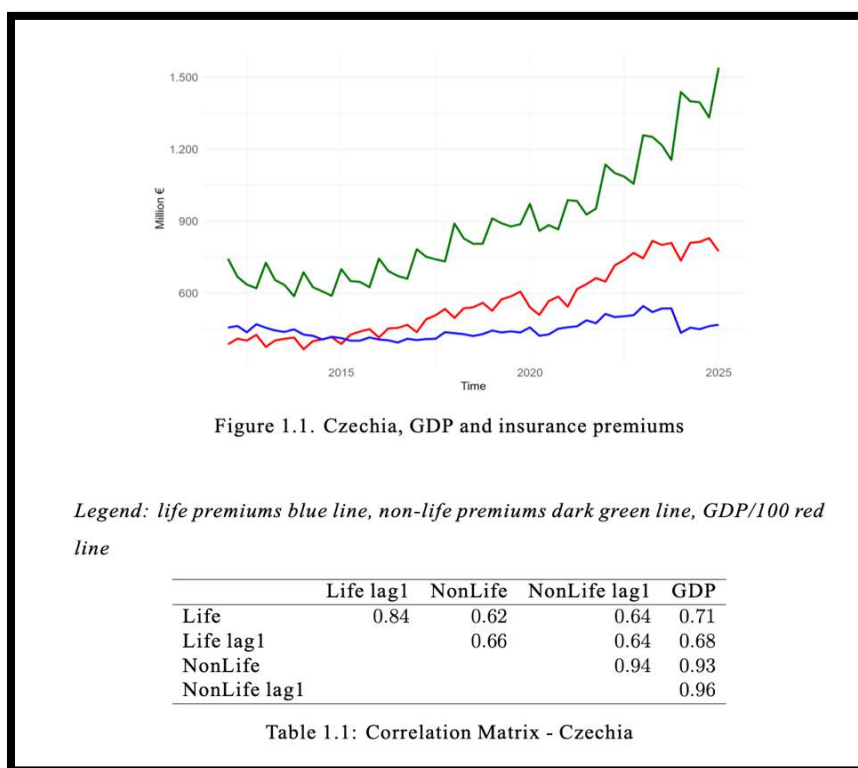
Οι δημογραφικοί και κοινωνικοί παράγοντες, όπως οι δείκτες εξάρτησης ηλικίας, το ποσοστό του πληθυσμού με τριτοβάθμια εκπαίδευση και ο βαθμός αστικοποίησης, παίζουν καθοριστικό ρόλο. Ο τύπος του νομικού συστήματος (π.χ. Κοινο δίκαιο ή Αστικό Δίκαιο) και η σημασία του κοινωνικού κράτους (δηλαδή ο λόγος παροχών προς ΑΕΠ) αποτελούν χαρακτηριστικά θεσμικής φύσεως. Οι πολιτισμικές επιρροές, όπως η θρησκεία και η δομή της οικονομίας, επίσης διαμορφώνουν την αγορά.

Αυτό το ζήτημα έχει εξεταστεί στο πλαίσιο της ασφάλισης ζωής από τους Chui και Kwok (2008, 2009) και τον Hofstede (1995). Η σχετική βιβλιογραφία επιβεβαιώνει ότι ορισμένα χαρακτηριστικά της εθνικής οικονομίας συνδέονται στενά με την ανάπτυξη της ιδιωτικής ασφάλισης, αν και τα συμπεράσματα δεν είναι ομοιογενή. Για παράδειγμα, ο ρόλος του κοινωνικού κράτους έχει εντοπιστεί τόσο ως θετικός (Browne και Kim, 1993) όσο και ως αρνητικός (Cutler και Gruber, 1996) παράγοντας προσδιορισμού.

Η εκτεταμένη εμπειρική έρευνα έχει διερευνήσει τη σχέση μεταξύ αυτών των παραγόντων και της ζήτησης για ασφάλιση ζωής, χρησιμοποιώντας συχνά γραμμικά μοντέλα παλινδρόμησης panel για

να εκτιμηθεί η κατεύθυνση και το μέγεθος της επίδρασής τους. Σημαντικές συνεισφορές σε αυτό το πεδίο περιλαμβάνουν τις μελέτες των Hammond et al. (1967), Fortune (1973), Beenstock et al. (1986), Browne και Kim (1993), Beck και Webb (2003), καθώς και των Elango και Jones (2011).

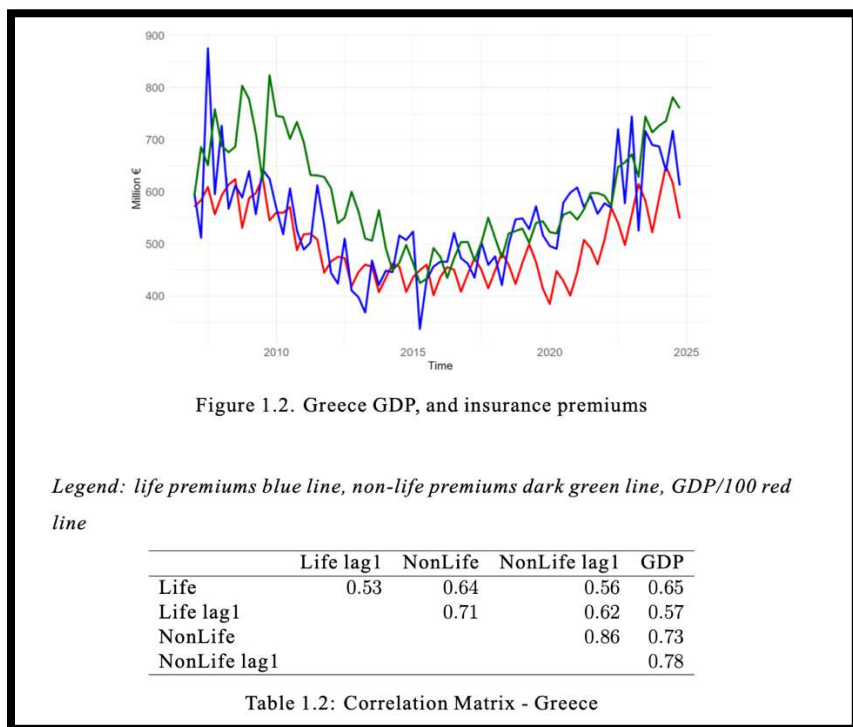
Τα ακόλουθα διαγράμματα παρουσιάζουν τρεις περιπτώσεις, της Τσεχίας, της Ελλάδας και της Νορβηγίας, συγκρίνοντας τα τριμηνιαία ακαθάριστα εγγεγραμμένα ασφαλιστρα ζωής με το ονομαστικό ΑΕΠ. Παράλληλα, στους πίνακες που ακολουθούν, παρατίθενται οι συντελεστές συσχέτισης μεταξύ των ασφαλιστρών ζωής και γενικών ασφαλίσεων. Οι θετικές συσχετίσεις και τα φαινόμενα διαχρονικής επίδρασης μεταξύ των μεταβλητών είναι εμφανή.

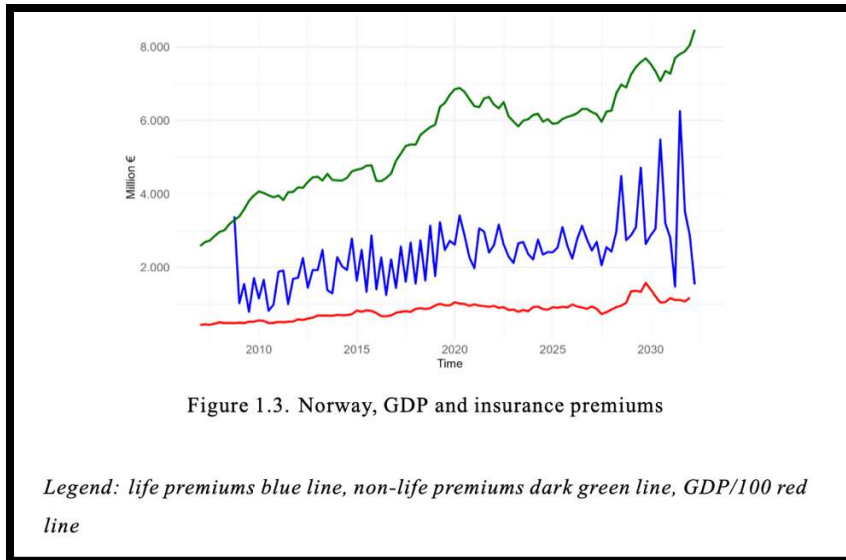
Ο πίνακας 1.1 παρουσιάζει τον πίνακα συσχέτισης για την Τσεχία, απεικονίζοντας τις γραμμικές συσχετίσεις μεταξύ ασφαλιστρών ζωής, γενικών ασφαλίσεων και ΑΕΠ. Τα αποτελέσματα δείχνουν ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ των ασφαλιστρών ζωής, καθώς και μεταξύ των ασφαλιστρών γενικών ασφαλίσεων, γεγονός που υποδηλώνει υψηλό βαθμό διαχρονικής συνέχειας και στις δύο κατηγορίες.

Όσον αφορά τη συνολική οικονομική δραστηριότητα, το ΑΕΠ εμφανίζει θετική και ισχυρή συσχέτιση με τα ασφαλιστρα ζωής ($r = 0.71$). Οι συσχετίσεις αυτές αντανakλούν μια σταθερή και

αλληλένδετη σχέση μεταξύ της ανάπτυξης της ασφαλιστικής αγοράς και της συνολικής οικονομικής επίδοσης.

Ο πίνακας 1.2 παρουσιάζει τα αντίστοιχα αποτελέσματα για την Ελλάδα. Τα ευρήματα δείχνουν μέτρια έως ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ κάθε κατηγορίας ασφάλισης, υποδηλώνοντας σημαντική διαχρονική σταθερότητα. Οι συσχετίσεις με το ΑΕΠ είναι επίσης αξιοσημείωτες. Τα ασφαλιστρα ζωής παρουσιάζουν μέτρια θετική συσχέτιση με το ΑΕΠ ($r = 0.65$). Τα αποτελέσματα αυτά υποδηλώνουν ότι η οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα συνδέεται στενότερα με τη δυναμική των ασφαλίσεων ζωής, και κινούνται παράλληλα με την ευρύτερη οικονομική επίδοση.

	Life lag1	NonLife	NonLife lag1	GDP
Life	0.30	0.70	0.70	0.62
Life lag1		0.66	0.66	0.62
NonLife			0.99	0.92
NonLife lag1				0.91

Table 1.3: Correlation Matrix – Norway

Ο πίνακας 1.3 παρουσιάζει τα αποτελέσματα για τη Νορβηγία. Οι συσχετίσεις παρουσιάζουν εξαιρετικά υψηλή διαχρονική συνέπεια, με σχεδόν τέλεια συσχέτιση μεταξύ τρεχουσών και υστερημένων τιμών ($r = 0.99$).

Όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα, το ΑΕΠ παρουσιάζει ισχυρή θετική συσχέτιση με τα ασφάλιστρα ζωής. Τα αποτελέσματα αυτά υποδεικνύουν ότι ο ασφαλιστικός κλάδος ασφάλισης ζωής στη Νορβηγία ευθυγραμμίζεται περισσότερο με τις συνολικές οικονομικές τάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι δραστηριότητες της ιδιωτικής ασφάλισης διακρίνονται σε δύο διακριτούς επιχειρηματικούς κλάδους: την ασφάλιση ζωής και τη μη-ασφάλιση ζωής. Η ασφάλιση ζωής καλύπτει κινδύνους που σχετίζονται με τη θνησιμότητα και παρέχει αποταμιευτικά οφέλη για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ή για ολόκληρη τη ζωή, προσφέροντας αποδόσεις που μπορεί να είναι προκαθορισμένες ή συνδεδεμένες με την απόδοση επενδύσεων. Μια πλήρης ταξινόμηση των υποκλάδων ασφάλισης ζωής παρατίθεται στην Ευρωπαϊκή Οδηγία Φερεγγυότητας (Directive 2009/138/EC, OJ L 335, 17.12.2009), ιδίως στα Παραρτήματα I και II.

Διάφοροι κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες επηρεάζουν συστηματικά την παραγωγή ασφαλιστρών. Ωστόσο, όταν παρατηρούμε μεγάλες διαφορές στα κατά κεφαλήν ασφαλιστρα από χώρα σε χώρα, π.χ. €34.361 στη Νορβηγία έναντι €551 στη Λετονία το 2024, δημιουργείται εύλογα το ερώτημα για τα αίτια αυτής της μεταβλητότητας.

Η σχετική βιβλιογραφία αποκαλύπτει μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση μεταξύ ποικίλων παραγόντων που διαμορφώνουν τη ζήτηση για ιδιωτική ασφάλιση, ορισμένοι από τους οποίους δεν είναι άμεσα ποσοτικοποιήσιμοι, όπως η εκπαίδευση, το τραπεζικό σύστημα και ο πληθωρισμός. Αν και το ΑΕΠ θεωρείται συχνά ως ο σημαντικότερος παράγοντας προσδιορισμού του συνολικού όγκου ασφαλιστρών, μελέτες όπως των Beck και Webb (2002) δείχνουν ότι η στατιστική σημασία του εισοδήματος μειώνεται όταν ληφθούν υπόψη οι κατάλληλοι προσδιοριστικοί παράγοντες.

Ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς δείκτες που αποτυπώνουν τη σημασία της ιδιωτικής ασφάλισης είναι η ασφαλιστική διείσδυση (insurance penetration), οριζόμενη ως ο λόγος των ασφαλιστρών προς το ΑΕΠ της χώρας. Ένας άλλος σημαντικός δείκτης είναι η ασφαλιστική πυκνότητα (insurance density), δηλαδή η κατά κεφαλήν παραγωγή ασφαλιστρών — το μέσο ποσό χρημάτων που δαπανά κάθε κάτοικος μιας χώρας για ασφάλιση.

Αν και οι υψηλές τιμές των παραπάνω δεικτών υποδηλώνουν μια ανεπτυγμένη ασφαλιστική αγορά, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι αυτές μπορεί να προκύπτουν και από παράγοντες όπως ο ανεπαρκής ανταγωνισμός ή η ελλιπής εποπτεία των ασφαλιστικών επιχειρήσεων.

Αν και είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι δείκτες αυτοί είναι υψηλά συσχετισμένοι, αξίζει να σημειωθεί ότι η ασφαλιστική πυκνότητα εμφανίζει μεγαλύτερη ελαστικότητα ως προς το εισόδημα σε σύγκριση με την ασφαλιστική διείσδυση. Στο πλαίσιο αυτό, η ελαστικότητα αναφέρεται στον βαθμό απόκρισης μιας μεταβλητής σε μεταβολές μιας άλλης. Για παράδειγμα, οι κάτοχοι ασφαλιστηρίων ζωής σε πλούσιες χώρες τείνουν να ασφαλίζουν τους εξαρτώμενους για μεγαλύτερα ποσά, καθώς οι αποζημιώσεις για ασφάλιση ζωής είναι υψηλότερες σε αυτές τις οικονομίες.

Αναμφισβήτητα, η τιμή του προϊόντος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην απόφαση της αγοράς. Συνεπώς, η έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων τιμολόγησης περιορίζει την ερμηνεία του φαινομένου με απόλυτη ακρίβεια. Ωστόσο, αυτός ο περιορισμός είναι κοινός σε όλες τις αντίστοιχες μελέτες μέχρι σήμερα. Επιπλέον, ο Lee (2007) υποστήριξε ότι οι πληροφορίες για την τιμολόγηση ενδέχεται να έχουν περιορισμένη σημασία, καθώς, στο πλαίσιο της βιβλιογραφίας, τα στοιχεία για τις τιμές αντιπροσωπεύονται έμμεσα μέσω του κόστους, το οποίο με τη σειρά του προκύπτει από διάφορους παράγοντες, όπως η αστικοποίηση, η νομισματική σταθερότητα, η ποιότητα της δημόσιας διοίκησης, η τήρηση των αρχών του κράτους δικαίου, το επίπεδο διαφθοράς και η ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος.

Η βιομηχανία της Ιδιωτικής Ασφάλισης δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη ζήτηση. Η προσφορά της επηρεάζεται από κρίσιμους παράγοντες όπως το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό που στελεχώνει τον κλάδο, η διαθεσιμότητα στατιστικών δεδομένων κινδύνου και η ύπαρξη ενός χρηματοοικονομικού συστήματος που διευκολύνει ομαλές επενδυτικές ροές. Επιπλέον, η ομαλή λειτουργία του κλάδου εξαρτάται από την προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, την επάρκεια των εποπτικών αρχών και τη συνεπή εφαρμογή των συμβάσεων. Αυτά τα στοιχεία αναδεικνύουν τον κρίσιμο ρόλο του κλάδου στην προώθηση της κοινωνικής ευημερίας και υπογραμμίζουν τη σημασία τους για τη διατήρηση της θεσμικής του ακεραιότητας.

Οι επόμενες δύο υποενότητες παρουσιάζουν τους παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση, μαζί με τη συνήθη κατεύθυνση της επίδρασής τους. Η επίδραση κάθε παράγοντα στα ασφάλιστρα μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το πλαίσιο, όπως η χώρα, η χρονική περίοδος ή ο συνδυασμός μεταβλητών σε κάθε δείγμα. Αυτή η ετερογένεια των ευρημάτων στη βιβλιογραφία καταδεικνύει την ανάγκη για περαιτέρω εμπειρική διερεύνηση.

2.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση για ασφάλιση ζωής

Η μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν τη ζήτηση για ασφάλιση ζωής έχει προσελκύσει το ερευνητικό ενδιαφέρον εδώ και πολλές δεκαετίες. Πλήθος επιστημονικών εργασιών έχει εξετάσει αυτό το πεδίο, με εξαιρετικές ανασκοπήσεις των συμπερασμάτων τους να παρέχονται από τον Zietz (2003).

Η ερευνητική μεθοδολογία βασίζεται στη συσχέτιση των ασφαλιστρών ζωής με άλλες μεταβλητές, όπως μακροοικονομικές ή θεσμικές, και στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη σημασία αυτών των παραγόντων. Η παλαιότερη εργασία που θεωρείται θεμελιώδης για το πεδίο είναι αυτή του Yaari (1965), ενώ στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο του μοντέλου του κύκλου ζωής (life cycle model) συνέβαλε και ο Pissarides (1980).

Πολλές μελέτες έχουν εξετάσει τους παραπάνω παράγοντες και σε ατομικό επίπεδο. Αυτές οι αναλύσεις εμπίπτουν στο πεδίο της μικροοικονομικής και, ως εκ τούτου, βρίσκονται εκτός του πεδίου της παρούσας έρευνας. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν οι μελέτες των Cummins και Outreville (1984), Desrochers και Outreville (2013), Ferber και Lee (1980), Fitzgerald (1987) και Luciano et al. (2016).

2.1.1 Εισόδημα

Η παραγωγή ασφαλιστρών ζωής αυξάνεται καθώς αυξάνεται το εισόδημα, καθώς παράλληλα ενισχύεται τόσο η ανάγκη για κάλυψη έναντι κινδύνων θνησιμότητας όσο και η δυνατότητα αποταμίευσης. Επιπλέον, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η αύξηση του εισοδήματος συνδέεται θετικά με τη συνολική καταναλωτική δαπάνη και την ιδιοκτησία περιουσιακών στοιχείων. Στην περίπτωση αυτή, αυξάνεται η ανάγκη προστασίας τόσο του μελλοντικού εισοδήματος όσο και της κατανάλωσης των εξαρτώμενων μελών έναντι των κινδύνων απώλειας ικανότητας για εργασία ή θανάτου του κύριου μέλους της οικογένειας, που παράγει το οικογενειακό εισόδημα.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το κόστος λειτουργίας μεγαλύτερων ασφαλιστηρίων συμβολαίων και, κατ' επέκταση η αυξημένη παραγωγή ασφαλιστρών, δεν αυξάνει αναλογικά τα λειτουργικά έξοδα των ασφαλιστικών εταιρειών. Κατά συνέπεια, ο λόγος λειτουργικού κόστους προς έσοδα μειώνεται, καθιστώντας τις υπηρεσίες τους πιο προσιτές στους καταναλωτές ιδιωτικής ασφάλισης.

Η χρήση του εισοδήματος ως ερμηνευτικής μεταβλητής στην έρευνα είναι καθιερωμένη και ουδέποτε έχει αμφισβητηθεί. Η ιστορική αυτή χρήση είναι εμφανής σε μελέτες ήδη από τις εργασίες των Hammond et al. (1967) και Fortune (1973), καθώς και στις μεταγενέστερες των Campbell (1980), Outreville (1996), Li et al. (2007) και Sliwinski et al. (2013).

Ως ανώτερο αγαθό (superior good), η ασφάλιση ζωής αναμένεται να παρουσιάζει αύξηση ασφαλιστρών με την αύξηση του εισοδήματος, όπως υποδεικνύει η ελαστικότητά της ως προς το εισόδημα. Ωστόσο, η ελαστικότητα αυτή δεν αποτελεί σταθερό μέγεθος (Chang και Lee, 2012) και μπορεί να διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα. Για παράδειγμα, οι Truett και Truett (1990) εκτίμησαν ότι η ελαστικότητα στο Μεξικό είναι τρεις φορές υψηλότερη από εκείνη στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτή η μεταβλητότητα αναδεικνύει τη σύνθετη φύση της σχέσης και έχει περιγράψει περαιτέρω ως μια «καμπύλη S» μεταξύ του κατά κεφαλήν εισοδήματος και της ασφαλιστικής διείσδυσης (Enz, 2000), η οποία αναλύθηκε διεξοδικότερα από τους Lee και Chiu (2012).

Ένα ενδιαφέρον εύρημα της μελέτης των Beck και Webb (2002), που εκπονήθηκε για την Παγκόσμια Τράπεζα, είναι ότι το εισόδημα (ΑΕΠ κατά κεφαλήν) παύει να είναι στατιστικά σημαντική μεταβλητή όταν ενσωματώνεται σε στατιστικά υποδείγματα μαζί με έναν συνδυασμό άλλων ερμηνευτικών μεταβλητών, όπως ο δείκτης εξάρτησης των νέων από τον ενεργό πληθυσμό¹, η διάρκεια εκπαίδευσης, το προσδόκιμο ζωής, ο πληθωρισμός, η ανάπτυξη του τραπεζικού τομέα και η ανισότητα εισοδήματος.

Μια άλλη μελέτη με παρόμοια ευρήματα είναι εκείνη των Elango και Jones (2011), όπου τα υποδείγματα που χρησιμοποιούν υποσύνολα μεταβλητών του πλήρους υποδείγματος και παρουσιάζουν ελάχιστη απώλεια επεξηγηματικής ισχύος, παρά την αφαίρεση «παραδοσιακών» μεταβλητών όπως το εισόδημα και ο πληθωρισμός.

Πιο πρόσφατες μελέτες έχουν αναδείξει σημαντικά πρόσθετα ευρήματα σχετικά με το εισόδημα και τα ασφάλιστρα. Ειδικότερα, επισημαίνουν ότι η αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων (FDI)

¹ Ο δείκτης εξάρτησης των νέων από τον ενεργό πληθυσμό αναφέρεται στον αριθμό των εξαρτώμενων νέων (συνήθως ηλικίας 0-14) σε σχέση με τον αριθμό των ατόμων της παραγωγικής ηλικίας (15-64), αν και συχνά ο όρος "δείκτης εξάρτησης" αναφέρεται κυρίως στον δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων. Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται με τη χρήση μιας απλής αναλογίας, και η αύξησή του υποδηλώνει μια αυξανόμενη δημογραφική πίεση στο εργατικό δυναμικό.

όχι μόνο ενισχύει το εισόδημα, αλλά οδηγεί και σε αύξηση των ασφαλιστρών στον κλάδο ζωής (Carson et al., 2021). Τα ευρήματα αυτά έχουν σημαντικές επιπτώσεις τόσο για τη λειτουργία της ασφαλιστικής αγοράς όσο και για τη γενικότερη οικονομία.

2.1.2 Πληθωρισμός

Κατά τις περιόδους υψηλού πληθωρισμού, η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στη μακροπρόθεσμη αξία του χρήματος υπονομεύεται, γεγονός που δυσχεραίνει τον οικονομικό τους προγραμματισμό. Ως αποτέλεσμα, αποφεύγουν τα χρηματοοικονομικά προϊόντα σταθερού επιτοκίου, όπως συμβαίνει συνήθως με τα ασφαλιστήρια ζωής, και στρέφουν τις επενδυτικές τους επιλογές προς μετοχικές επενδύσεις, των οποίων οι αξίες τείνουν να αυξάνονται παράλληλα με τις τιμές. Έτσι, οι ασφαλιστικές εταιρείες στερούνται δυνητικών πελατών.

Η αρνητική αυτή επίδραση του υψηλού πληθωρισμού υπήρξε τόσο έντονη, ώστε οι ασφαλιστικές εταιρείες προχώρησαν στην παροχή προϊόντων με προστασία έναντι πληθωρισμού. Μελέτες που κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι περίοδοι υψηλού πληθωρισμού βλάπτουν την ασφάλιση ζωής περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τις Greene (1954) και Hofflander και Duvall (1967), ενώ σε πιο πρόσφατα χρόνια τις Browne και Kim (1993), Outreville (1996), Çelik και Kayali (2009) και Ertl (2017). Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και ορισμένα περιορισμένα ευρήματα που δείχνουν ότι ο πληθωρισμός μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να λειτουργήσει ως ενισχυτικός παράγοντας της κατανάλωσης ασφαλιστικών προϊόντων ζωής (Zerraa και Noubbigh, 2016).

Η συνήθης προσέγγιση για την ενσωμάτωση του πληθωρισμού στους υπολογισμούς είναι μέσω του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ). Ωστόσο, ορισμένες έρευνες χρησιμοποιούν εναλλακτικές εκδοχές του, όπως τον αναμενόμενο πληθωρισμό ή τον μέσο ΔΤΚ των τελευταίων ετών, αντιμετωπίζοντάς τον ως τάση που έχει εμπεδωθεί στη συμπεριφορά των οικονομικών παραγόντων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, όταν ο πληθωρισμός εξετάζεται σε συνδυασμό με άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες, μπορεί να παύει να είναι στατιστικά σημαντικός. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα παρουσιάζεται στη μελέτη των Feyen et al. (2011), που εκπονήθηκε για την Παγκόσμια Τράπεζα, όπου ο πληθωρισμός έχασε τη στατιστική του σημαντικότητα όταν

εισήχθη στον ίδιο στατιστικό μοντέλο ο λόγος πιστώσεων προς ΑΕΠ. Αυτό δείχνει ότι άλλες ερμηνευτικές μεταβλητές είχαν ήδη απορροφήσει την πληροφορία που μετέφερε ο πληθωρισμός.

Μέχρι σήμερα, η σχετική βιβλιογραφία έχει εστιάσει κυρίως στη μελέτη του πληθωρισμού, ωστόσο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και ο αποπληθωρισμός, ένας μακροοικονομικός κίνδυνος απέναντι στον οποίο οι αρχές αντιδρούν ιδιαιτέρως δυναμικά. Όταν εμφανίζεται, ο αποπληθωρισμός δυσχεραίνει την ικανότητα των καταναλωτών να καταβάλλουν τα ασφάλιστρα ζωής, ένα ζήτημα που ξεφεύγει από το πεδίο της παρούσας μελέτης, καθώς αφορά τη βιβλιογραφία σχετικά με την παύση ή εξαγορά ασφαλιστηρίων ζωής (life insurance lapses/surrenders). Ενδεικτικές μελέτες είναι αυτές των Rouffinas και Michaelide (2018) και Fier και Liebenberg (2013).

Τέλος, αξίζει να τονιστεί ότι, σύμφωνα με τα ευρήματα των Beck και Webb (2003), η μεταβλητότητα του πληθωρισμού δεν αποτελεί στατιστικά σημαντική ερμηνευτική μεταβλητή. Αυτό υποδηλώνει ότι είναι η εμμονή του υψηλού πληθωρισμού, και όχι οι διακυμάνσεις του, που διαβρώνει την εμπιστοσύνη των οικονομικών παραγόντων στο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

2.1.3 Ανεργία

Αν και το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που αναζητά εργασία αποτελεί σημαντικό δείκτη που συνοψίζει την κατάσταση μιας οικονομίας, είναι αξιοσημείωτο ότι πολύ λίγες μελέτες το έχουν εξετάσει στο πλαίσιο της ασφάλισης ζωής. Μία πιθανή εξήγηση είναι ότι οι περισσότερες από αυτές δεν αφορούσαν χώρες με υψηλή και παρατεταμένη ανεργία. Επιπλέον, το ΑΕΠ κατά κεφαλήν, το οποίο χρησιμοποιείται ήδη σε αυτού του τύπου τις αναλύσεις, περιέχει σε μεγάλο βαθμό τις πληροφορίες που μεταφέρει και ο δείκτης ανεργίας.

Ένας ακόμη λόγος για την απουσία της μεταβλητής αυτής είναι ότι οι καταναλωτές που ανησυχούν για τη σταθερότητα της εργασίας τους είναι λιγότερο πιθανό να διαθέσουν μέρος του εισοδήματός τους σε ασφαλιστικά προϊόντα. Από την άλλη πλευρά, αξίζει να σημειωθεί ότι σε ένα περιβάλλον υψηλού πληθωρισμού και ανεργίας, η οικονομική ανάπτυξη δεν κατανέμεται ομοιόμορφα μεταξύ των οικονομικών παραγόντων και, ως εκ τούτου, δεν επηρεάζει ουσιαστικά την παραγωγή ασφαλιστών.

Σημαντικές εξαιρέσεις σε αυτή την τάση αποτελούν οι μελέτες των Sliwinski et al. (2013), που ανέλυσαν την πολωνική αγορά ασφάλισης ζωής, και του Ertl (2017), που διερεύνησε τη δυναμική της ασφάλισης ζωής στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (CEE). Η τελευταία μελέτη παρέχει μια ενδιαφέρουσα χρονολογική ανάλυση:

- Κατά την προ κρίσης περίοδο (1994–2008), τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας συνδέονταν με υψηλότερα επίπεδα κατανάλωσης ασφάλισης ζωής.
- Αντίθετα, μετά την περίοδο της κρίσης (2010–2014), η σχέση αντιστράφηκε

Ωστόσο, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι και στις δύο περιόδους, η μεταβλητή της ανεργίας δεν ήταν στατιστικά σημαντική στις περισσότερες προδιαγραφές των μοντέλων. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει μια πολύπλοκη, πιθανώς έμμεση σχέση μεταξύ των συνθηκών της αγοράς εργασίας και της συμμετοχής στην ασφάλιση ζωής.

Μια εναλλακτική προσέγγιση προτείνει τη χρήση του αριθμού των απασχολούμενων ατόμων — είτε συνολικά είτε σε συγκεκριμένους τομείς, όπως ο τριτογενής τομέας²— ως δείκτη της ζήτησης ασφάλισης, αντί του ποσοστού ανεργίας. Η προσέγγιση αυτή έχει προταθεί από τους Mantis και Farmer (1968), Beenstock et al. (1986) και Luciano et al. (2016). Ένα τέτοιο πολυδιάστατο πλαίσιο είναι απαραίτητο για την ανάπτυξη μιας πληρέστερης κατανόησης της σχέσης μεταξύ της δυναμικής της αγοράς εργασίας και της ζήτησης ασφάλισης.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, για προφανείς λόγους, η αύξηση της ανεργίας συνδέεται με αύξηση των περιπτώσεων παύσης (lapses) ή εξαγοράς (surrenders) ασφαλιστηρίων ζωής. Η σχέση αυτή υποστηρίζεται από τη βιβλιογραφία που αναφέρθηκε προηγουμένως στη συζήτηση περί πληθωρισμού. Όταν οι ασφαλισμένοι βιώνουν ανεργία, ενδέχεται να αποκτήσουν το δικαίωμα μιας περιόδου χάριτος, κατά τη διάρκεια της οποίας οι καταβολές ασφαλιστρών αναστέλλονται προσωρινά, επιτρέποντας στο συμβόλαιο να παραμείνει σε ισχύ.

² Ο τριτογενής τομέας, γνωστός και ως τομέας των υπηρεσιών, περιλαμβάνει όλες τις οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την παραγωγή και παροχή υπηρεσιών, αντί για την παραγωγή υλικών αγαθών. Αυτές οι υπηρεσίες απευθύνονται τόσο στους τελικούς καταναλωτές όσο και σε επιχειρήσεις των άλλων τομέων, και περιλαμβάνουν το εμπόριο, τις τραπεζικές υπηρεσίες, τις μεταφορές, τον τουρισμό, την εκπαίδευση και τις δημόσιες υπηρεσίες.

2.1.4 Τραπεζικός τομέας

Όταν ο τραπεζικός τομέας λειτουργεί ομαλά, οι καταναλωτές τείνουν να αντιμετωπίζουν θετικά τον ευρύτερο χρηματοοικονομικό τομέα, στον οποίο περιλαμβάνεται και η ιδιωτική ασφάλιση. Φυσικά, σε χώρες όπου δεν υπάρχουν περιορισμοί στη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού τομέα, όπως ρυθμίσεις επιτοκίων, διοικητικά καθορισμένες τιμές κ.λπ., δημιουργούνται ευνοϊκές συνθήκες για οικονομική ανάπτυξη, γεγονός που επιτρέπει αφενός την αύξηση του εισοδήματος των καταναλωτών και αφετέρου τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Οι ίδιοι παράγοντες που διευκολύνουν τη λειτουργία των τραπεζών είναι συναφείς και για την ιδιωτική ασφάλιση: ατομικές ελευθερίες, πολιτική σταθερότητα, ποιότητα ρυθμιστικού πλαισίου, κράτος δικαίου και χαμηλό επίπεδο διαφθοράς (Chang et al., 2014).

Δεν υπάρχει σχεδόν καμία αμφιβολία ότι η χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση των τραπεζών συνδέεται θετικά με την οικονομική ανάπτυξη. Όταν οι οικονομικοί παράγοντες έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικές με τις επενδύσεις, κάτι που εξασφαλίζεται μέσω τυποποιημένων λογιστικών πρακτικών και υποχρεωτικών δημοσιοποιήσεων επιχειρήσεων, και όταν οι συμβατικές υποχρεώσεις τηρούνται με αξιοπιστία, τότε διαμορφώνονται οι θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την αποτελεσματική λειτουργία τόσο των τραπεζικών ιδρυμάτων όσο και της οικονομίας συνολικά.

Αντιθέτως, όταν αυτές οι συνθήκες απουσιάζουν, βασικές χρηματοοικονομικές λειτουργίες όπως ο εντοπισμός βιώσιμων επενδυτικών ευκαιριών, η συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών, η εταιρική εποπτεία, η διαχείριση κινδύνου, η κινητοποίηση ρευστότητας και η διευκόλυνση μεταφοράς κεφαλαίων καθίστανται δυσχερείς ή ακόμη και αδύνατες.

Στη βιβλιογραφία που εξετάζει τη σχέση μεταξύ ιδιωτικής ασφάλισης και μακροοικονομίας, το μέγεθος του τραπεζικού τομέα εμφανίζεται με διάφορους όρους, όπως «τράπεζες», «χρηματοοικονομικός τομέας», ή «χρηματοπιστωτικό βάθος (financial depth)» — ενδεικτικά στις μελέτες των Sliwinski et al. (2013), Li et al. (2007) και Ertl (2017). Σε όλες τις περιπτώσεις, αναφέρονται στο ίδιο φαινόμενο: στο επίπεδο ανάπτυξης και στην ικανότητα μιας οικονομίας να κινητοποιεί και να πολλαπλασιάζει τη νομισματική κυκλοφορία.

Κατά συνέπεια, θεωρείται ότι το μέγεθος του τραπεζικού τομέα συνδέεται θετικά και σε μεγάλο βαθμό με την παροχή ποιοτικών χρηματοοικονομικών υπηρεσιών. Αν και αυτή η υπόθεση εξυπηρετεί τους στόχους της παρούσας έρευνας, δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι η ανάπτυξη

του χρηματοοικονομικού τομέα είναι πάντοτε ωφέλιμη για την οικονομία. Πέρα από ένα ορισμένο επίπεδο, μπορεί να καταστεί επιζήμια, καθώς απορροφά πόρους χωρίς να τους αξιοποιεί παραγωγικά (Law και Singh, 2014).

Διάφορες προσεγγίσεις έχουν χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση του μεγέθους του τραπεζικού τομέα, ανάλογα με την κρίση των ερευνητών και τη διαθεσιμότητα δεδομένων. Για παράδειγμα:

- Οι Levine et al. (2000) χρησιμοποίησαν τον λόγο δανείων προς ΑΕΠ,
- ο Outreville (1996) τον λόγο M2 προς M1,
- και οι Chui και Kwok (2008) τον λόγο τραπεζικών ενεργητικών προς ΑΕΠ.

Επιπλέον, οι Feyen et al. (2011) διεύρυναν την ανάλυσή τους εξετάζοντας και το ποσό των εκδοθέντων ομολόγων, καταλήγοντας σε παρόμοιο συμπέρασμα — ότι δηλαδή ο τραπεζικός και χρηματοοικονομικός τομέας επηρεάζουν θετικά την ασφάλιση ζωής.

Υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ),

- το M1 περιλαμβάνει το κυκλοφορούν νόμισμα και τις καταθέσεις όψεως,
- ενώ το M2 περιλαμβάνει το M1 συν τις καταθέσεις προθεσμίας έως δύο ετών και τις καταθέσεις με προειδοποίηση έως τριών μηνών.

Επιπρόσθετα, ορισμένοι ερευνητές, όπως οι Chui και Kwok (2008), επέκτειναν τη μελέτη της σχέσης μεταξύ ιδιωτικής ασφάλισης και χρηματοοικονομικού τομέα, ενσωματώνοντας τον λόγο χρηματιστηριακής κεφαλαιοποίησης των εισηγμένων εταιρειών προς το ΑΕΠ. Παρόμοια προσέγγιση ακολούθησε και ο Cummins (1973). Ωστόσο, τα αποτελέσματα των μελετών αυτών ήταν μη καθοριστικά. Όπως παρατηρούν οι Levine και Zervos (1998), αυτή η ασάφεια πιθανώς οφείλεται στο γεγονός ότι οι χρηματιστηριακές αγορές δεν λειτουργούν ως υποκατάστατο του παραδοσιακού δανεισμού. Παρ' όλα αυτά, ο ρόλος τους στην οικονομία γενικότερα και στη βελτίωση της λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος παραμένει ιδιαίτερα σημαντικός.

2.1.5 Επιτόκιο

Οι ασφαλιστικές εταιρείες ζωής διαχειρίζονται σημαντικά αποθεματικά, τα οποία επενδύουν στις χρηματοπιστωτικές αγορές με σκοπό την επίτευξη αποδόσεων. Οι αποδόσεις αυτές αποτελούν ουσιώδες συστατικό της συνολικής δομής των εσόδων τους. Τα επιτόκια που επικρατούν στις αγορές αυτές διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στον καθορισμό του ύψους του επενδυτικού εισοδήματος. Όταν οι αποδόσεις είναι ευνοϊκές, οι ασφαλιστικές μπορούν να μειώσουν τα ασφάλιστρα, ενισχύοντας έτσι την ελκυστικότητα των προϊόντων τους και ενδεχομένως ενθαρρύνοντας τη ζήτηση.

Τα υψηλά επιτόκια αποτελούν συνήθως ένδειξη περιοριστικής νομισματικής πολιτικής, η οποία μπορεί να επιβραδύνει τις προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης. Σε τέτοια περιβάλλοντα, τα προϊόντα ασφάλισης ζωής μπορεί να θεωρηθούν σταθερές, μακροπρόθεσμες επενδυτικές επιλογές. Αντίθετα, τα υψηλά επιτόκια μπορούν να ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να κατευθύνουν τα κεφάλαιά τους προς άλλα επενδυτικά μέσα που προσφέρουν πιο άμεσες ή υψηλότερες αποδόσεις, μειώνοντας έτσι την ελκυστικότητα των ασφαλιστικών προϊόντων ζωής.

Δεδομένων αυτών των διττών και ενίοτε αντικρουόμενων επιδράσεων των επιτοκίων στην τιμολόγηση και στη συμπεριφορά των καταναλωτών, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι αναλογικά λίγες εμπειρικές μελέτες έχουν επικεντρωθεί αποκλειστικά στη σχέση αυτή. Ενδεικτικές είναι οι εργασίες των Cummins (1973), Dragoș et al. (2019), Elango και Jones (2011) και Sliwinski et al. (2013).

Επιπλέον, αρκετές μελέτες έχουν εξετάσει τις επιπτώσεις των επιτοκίων σε συνδυασμό με τον πληθωρισμό, συχνά χρησιμοποιώντας το πραγματικό επιτόκιο για να απομονώσουν πιο καθαρά την επίδρασή του. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι Chang και Berdiev (2013), Beck και Webb (2003), Beenstock et al. (1986), Ertl (2017), Li et al. (2007) και Sen (2008).

2.1.6 Έρευνες Οικονομικού Κλίματος (Business Tendency Surveys - BTS)

Οι Έρευνες Οικονομικού Κλίματος (BTS) διεξάγονται ήδη από τη δεκαετία του 1920. Σύμφωνα με το εγχειρίδιο “Business Tendency Surveys – A Handbook” (OECD, 2003), από τις πρώτες πρωτοβουλίες σε αυτόν τον τομέα προήλθαν από επαγγελματικούς συνδέσμους, όπως η

Confederation of British Industries στο Ηνωμένο Βασίλειο και το ifo Institute for Economic Research στη Γερμανία. Από τη δεκαετία του 1950, σημαντικό ρόλο ανέλαβε και η γαλλική στατιστική υπηρεσία (INSEE – Institut national de la statistique et des études économiques).

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι μεταβλητές οικονομικού κλίματος έχουν σημαντική προβλεπτική ισχύ για τους οικονομικούς κύκλους (Christiansen et al., 2014) και για τη βραχυπρόθεσμη πραγματική αύξηση του ΑΕΠ (Mourougane και Roma, 2002). Ανάλογα με τον δείκτη, τα δεδομένα μπορεί να προέρχονται είτε από έρευνες καταναλωτών (μέσω προσωπικών συνεντεύξεων που αποτυπώνουν το οικονομικό συναίσθημα) είτε από εκτιμήσεις ειδικών, βασισμένες σε μακροοικονομική ανάλυση.

Δεδομένου ότι οι επίσημοι μακροοικονομικοί δείκτες ενδέχεται να μην αποτυπώνουν επαρκώς τις κλαδικές δυναμικές ή τις μεταβολές της καταναλωτικής εμπιστοσύνης, οι έρευνες BTS παρέχουν πολύτιμες συμπληρωματικές πληροφορίες για τις αναδυόμενες οικονομικές τάσεις. Η σημασία τους αντανακλάται και στη συχνή ενσωμάτωσή τους στις οικονομικές αξιολογήσεις — για παράδειγμα, ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (Economic Sentiment Indicator – ESI) συμπεριλαμβάνεται τακτικά στις οικονομικές εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος (Bank of Greece, 2022). Υπάρχουν, επίσης, εμπειρικές αποδείξεις ότι ο δείκτης αυτός μπορεί να προβλέψει μεταβολές στην παραγωγή, όπως αναφέρουν οι Tkacova και Gavurova (2023).

Επιπλέον, η Ludvigson (2004) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα μέτρα καταναλωτικής εμπιστοσύνης βελτιώνουν την προβλεπτική ακρίβεια της κατανάλωσης σε διάφορες κατηγορίες, συμπεριλαμβανομένων και των υπηρεσιών.

Η θεωρητική βάση των ερευνών BTS στηρίζεται στην κατανόηση ότι τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις διαμορφώνουν προσδοκίες για τις μελλοντικές οικονομικές συνθήκες, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν τις τρέχουσες αποφάσεις τους. Οι έρευνες αυτές συγκεντρώνουν υποκειμενικές εκτιμήσεις για τις οικονομικές προοπτικές, παρέχοντας έγκαιρα σήματα που συχνά προηγούνται των πραγματικών μεταβολών στην οικονομική δραστηριότητα.

Οι δείκτες BTS αποτυπώνουν τη προληπτική φύση της οικονομικής συμπεριφοράς, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο η αντίληψη και η εμπιστοσύνη μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις δαπανών, αποταμίευσης και επενδύσεων, ακόμη και πριν επιβεβαιωθεί μια τάση από τα αντικειμενικά οικονομικά δεδομένα. Αυτή η προοδευτική διάσταση είναι ιδιαίτερα

σημαντική για το πεδίο της ασφάλισης ζωής, όπου οι αποφάσεις των καταναλωτών εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις μακροπρόθεσμες προσδοκίες οικονομικής σταθερότητας και χρηματοοικονομικής ασφάλειας.

Συνήθως, βελτίωση των δεικτών BTS προηγείται περιόδων μακροοικονομικής ανάπτυξης, γεγονός που μπορεί να ενισχύσει τη ζήτηση ασφαλιστικών προϊόντων. Αντίθετα, η πτώση των δεικτών υποδηλώνει αυξημένο δημόσιο απαισιόδοξο κλίμα, οδηγώντας σε πιο προσεκτική οικονομική συμπεριφορά. Αυτή η μετατόπιση προς τη σύνεση μπορεί να αυξήσει την αποταμίευση των νοικοκυριών, περιλαμβάνοντας και μεγαλύτερη ζήτηση για ασφαλιστικά προϊόντα ως μέσο οικονομικής ασφάλειας.

Για παράδειγμα, οι Beck και Webb (2003) χρησιμοποίησαν τον αναμενόμενο πληθωρισμό και το μόνιμο εισόδημα ως δείκτες της καταναλωτικής εμπιστοσύνης στην εθνική οικονομία. Παρομοίως, οι Browne και Kim (1993) εστίασαν στον αναμενόμενο αντί στον πραγματικό πληθωρισμό, υποστηρίζοντας ότι οι προσδοκίες των καταναλωτών, που διαμορφώνονται από τα ιστορικά μοτίβα, είναι πιο σημαντικές για την πρόβλεψη της συμπεριφοράς ασφάλισης ζωής. Υλοποίησαν αυτή την προσέγγιση χρησιμοποιώντας τον μέσο πληθωρισμό των προηγούμενων οκτώ ετών.

Αντίστοιχα, οι Cargill και Troxel (1979) βασίστηκαν στις προσδοκίες πληθωρισμού της έρευνας Livingston, η οποία εκτιμά τις αναμενόμενες μεταβολές του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή σε ορίζοντα έξι και δώδεκα μηνών.

Οι δείκτες BTS που χρησιμοποιούνται στην παρούσα έρευνα περιλαμβάνουν:

- τον Δείκτη Επιχειρηματικής Εμπιστοσύνης (Business Confidence Index),
- τον Δείκτη Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης (Consumer Confidence Index),
- τον Παγκόσμιο Δείκτη Αβεβαιότητας (World Uncertainty Index) και
- τον Παγκόσμιο Δείκτη Πανδημικής Αβεβαιότητας (World Pandemic Uncertainty Index).

Αναλυτικές περιγραφές αυτών των δεικτών παρατίθενται στο Κεφάλαιο 4 της εργασίας.

2.1.7 Πληθυσμός

Η συγκέντρωση του πληθυσμού σε μικρές γεωγραφικές περιοχές επιτρέπει στις ασφαλιστικές επιχειρήσεις και στους διαμεσολαβητές να προσεγγίζουν τους καταναλωτές πιο αποτελεσματικά. Κατά συνέπεια, μειώνονται τα κόστη διαφήμισης, διάθεσης συμβολαίων, είσπραξης ασφαλίσεων και διαχείρισης αποζημιώσεων.

Επιπλέον, όσο ο πληθυσμός αυξάνεται, συνεπάγεται ότι η ιδιωτική ασφάλιση μπορεί να απευθυνθεί σε ευρύτερη καταναλωτική βάση, κάτι που είναι ωφέλιμο και για τους στατιστικούς υπολογισμούς των χαρακτηριστικών των ασφαλισμένων κινδύνων, βάσει και του Νόμου των Μεγάλων Αριθμών. Τέλος, ο μεγάλος αριθμός ασφαλισμένων πελατών επιτρέπει την κατανομή των λειτουργικών εξόδων σε ευρύτερη βάση, μειώνοντας αναλογικά το κόστος πρόσβασης στις υπηρεσίες ιδιωτικής ασφάλισης.

Η έννοια του πληθυσμού έχει μελετηθεί στη βιβλιογραφία υπό διάφορες εκδοχές. Μία από αυτές είναι η αστικοποίηση (urbanization), την οποία έχουν διερευνήσει οι Luciano et al. (2016), Sen (2008), Beck και Webb (2002, 2003). Μία άλλη εκδοχή είναι η αύξηση του πληθυσμού (population growth), όπως εξετάζεται στις μελέτες των Elango και Jones (2011) και Outreville (1996). Τέλος, οι Feyen et al. (2011) χρησιμοποίησαν την εκδοχή της πληθυσμιακής πυκνότητας (population density), δηλαδή τον λόγο του πληθυσμού μιας χώρας προς την επιφάνειά της. Αξίζει να σημειωθεί ότι η τελευταία αυτή μελέτη περιλάμβανε και τις δύο εκδοχές, τον απόλυτο πληθυσμό και την πληθυσμιακή πυκνότητα, και κατέληξε, όπως και οι υπόλοιπες, στο συμπέρασμα ότι τόσο η πληθυσμιακή αύξηση όσο και η πληθυσμιακή πυκνότητα έχουν θετική επίδραση στην ασφάλιση ζωής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ερευνητικό Ερώτημα και Βάση Δεδομένων

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τη σχέση μεταξύ μακροοικονομικών παραγόντων και της αγοράς ασφάλισης ζωής στην Ελλάδα. Δεδομένων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ελληνικής οικονομίας, είναι αναγκαία μια εστιασμένη και εις βάθος ανάλυση σε εθνικό επίπεδο. Προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω η ετερογένεια των σχέσεων μεταξύ της ζήτησης ασφάλισης ζωής (εξαρτημένη μεταβλητή) και των μακροοικονομικών παραγόντων (επεξηγηματικές μεταβλητές) σε όλο το φάσμα της κατανομής της εξαρτημένης μεταβλητής, εφαρμόστηκε η μεθοδολογία παλινδρόμησης ποσοστημορίων, καταγράφοντας τις μέσες οριακές επιδράσεις των επεξηγηματικών μεταβλητών στη ζήτηση για ασφάλιση ζωής. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει την εκτίμηση των ελαστικοτήτων των παραγόντων σε διαφορετικά σημεία της κατανομής (ποσοστημόρια), προσφέροντας μια πιο λεπτομερή και διαφοροποιημένη κατανόηση των επιδράσεων.

Επιπλέον, η ιδιωτική ασφάλιση αποτελεί σημαντικό θεσμικό επενδυτή, καθώς διοχετεύει τα αποθεματικά των ασφαλίσεων ζωής προς τη χρηματοδότηση της οικονομίας. Ο ρόλος αυτός ενισχύει τη ρευστότητα και τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, προάγει τον ανταγωνισμό και ενθαρρύνει την καινοτομία, συμβάλλοντας τελικά στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Για τον λόγο αυτό, κρίνεται αναγκαία η εξέταση της αλληλεξάρτησης μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και κατανάλωσης ασφαλίσεων ζωής. Η κύρια μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιείται είναι η διμερής ανάλυση αιτιότητας κατά Granger, τόσο στο χρονικό πεδίο όσο και στο πεδίο της συχνότητας.

Ο λόγος των ασφαλίσεων προς το ΑΕΠ, γνωστός και ως ασφαλιστική διείσδυση (Life Insurance Penetration - LIP), αποτελεί έναν ευρέως χρησιμοποιούμενο δείκτη στη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς είναι πιο αντιπροσωπευτικός και επιτρέπει τη σύγκριση του μεγέθους και της ανάπτυξης της ασφαλιστικής αγοράς μεταξύ χωρών, ανεξάρτητα από την οικονομική τους κλίμακα. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, εφαρμόστηκε το μοντέλο παλινδρόμησης ποσοστημορίων, αξιοποιώντας τριμηνιαία δεδομένα για την περίοδο 2007 – 2021 για την Ελλάδα. Ως εξαρτημένη μεταβλητή χρησιμοποιήθηκε η ασφαλιστική διείσδυση ασφαλίσεων ζωής και ως ανεξάρτητη μεταβλητή χρησιμοποιήθηκε το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο υπολογίζεται με τη

χρήση αλυσιδωτών τιμών όγκου, ώστε να εξουδετερωθεί η επίδραση του πληθωρισμού και να αποτυπωθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια η πραγματική οικονομική δραστηριότητα. Παράλληλα, χρησιμοποιούνται δεδομένα για το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές αγοράς προκειμένου να υπολογιστεί ο δείκτης ασφαλιστικής διείσδυσης. Τα δεδομένα αντλήθηκαν από την Ένωση Ασφαλιστικών Εταιριών Ελλάδος (ΕΑΕΕ) και τη Eurostat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Μεθοδολογία

Παλινδρόμηση ποσοστημορίων (Quantile regression)

Η παλινδρόμηση ποσοστημορίων (quantile regression) είναι μια αξιόπιστη μέθοδος εκτίμησης παραμέτρων, επιτρέποντας στους ερευνητές να αναλύουν συγκεκριμένα τμήματα ενός συνόλου δεδομένων. Αυτή η τεχνική μας επιτρέπει να αξιολογήσουμε το πώς η κάθε επεξηγηματική μεταβλητή επηρεάζει διαφορετικά μέρη της κατανομής, καθιστώντας την ιδιαίτερα χρήσιμη σε τομείς όπως τα χρηματοοικονομικά και η ασφάλιση. Στον τομέα της ιδιωτικής ασφάλισης, οι Li et al. (2007) για να εκτιμήσουν την μεταβλητότητα στις τιμές των ποσοστημορίων των παραγόντων που επηρεάζουν τη ζήτηση ασφαλίσεων ζωής, αναδεικνύοντας το εισόδημα, την οικονομική ανάπτυξη και τον πληθωρισμό ως βασικούς παράγοντες.

Η παρούσα μελέτη χρησιμοποιεί την παλινδρόμηση ποσοστημορίων για να αξιολογήσει την επίδραση των στατιστικά σημαντικών παραγόντων στη ζήτηση ασφαλίσεων ζωής, επικεντρώνοντας σε διαφορετικά επίπεδα ασφαλιστικής διείσδυσης. Συγκεκριμένα, η ανάλυση στοχεύει στα ποσοστημόρια 0.10, 0.25, 0.50, 0.75 και 0.90, τα οποία επιλέχθηκαν ώστε να αποτυπώνουν συμμετρικά την κατανομή. Η επιλογή αυτή επιτρέπει μια ολοκληρωμένη κατανόηση του πώς διαφορετικοί παράγοντες επηρεάζουν τη ζήτηση ασφάλισης ζωής σε όλο το φάσμα επιδόσεων, από τα χαμηλότερα έως τα υψηλότερα επίπεδα, παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες για τη δυναμική σε διάφορα σημεία της κατανομής.

Αιτιότητα κατά Granger (Granger Causality)

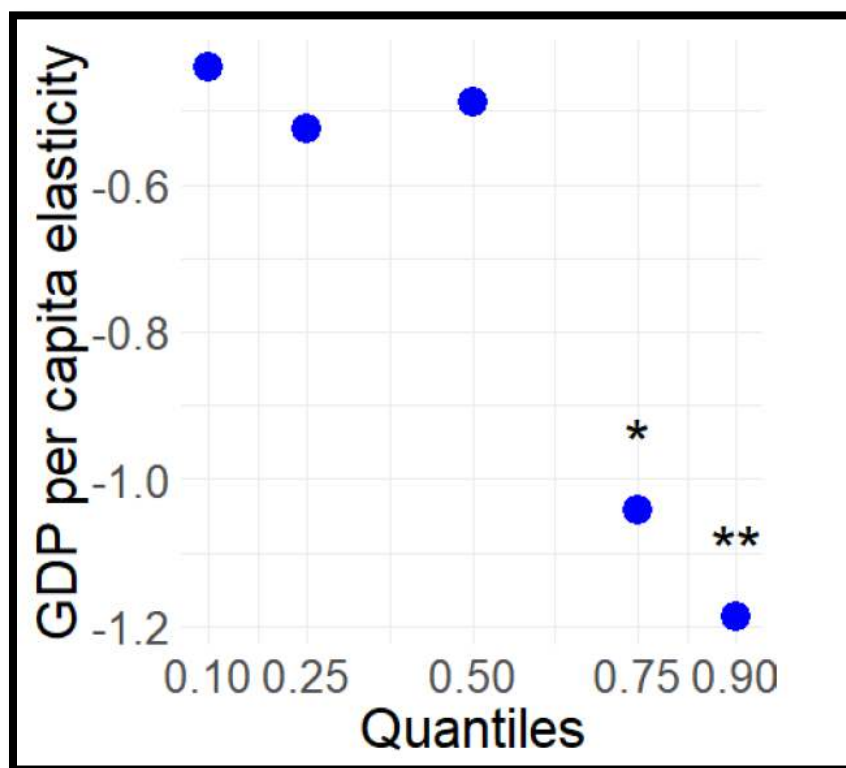
Η αιτιότητα κατά Granger είναι μια στατιστική μέθοδος που αξιολογεί κατά πόσο μια χρονολογική σειρά μπορεί να προβλέψει μια άλλη, εξετάζοντας αν οι προηγούμενες τιμές μιας μεταβλητής μπορούν να συμβάλουν στην πιο ακριβή πρόβλεψη μιας άλλης μεταβλητής σε σχέση με την πρόβλεψη που βασίζεται μόνο στις δικές της προηγούμενες τιμές. Η μηδενική υπόθεση υποστηρίζει ότι οι προηγούμενες τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής δεν προβλέπουν την εξαρτημένη μεταβλητή, ενώ η απόρριψή της υποδεικνύει ύπαρξη αιτιότητας. Συνεπώς, αν η προσθήκη των προηγούμενων τιμών της ανεξάρτητης μεταβλητής βελτιώνει σημαντικά την προβλεπτική ακρίβεια της εξαρτημένης μεταβλητής, τότε συμπεραίνεται ότι η ανεξάρτητη μεταβλητή "προκαλεί κατά Granger" την εξαρτημένη.

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιεί διμερή ανάλυση αιτιότητας κατά Granger με ένα έως τέσσερα υστερημένα όρια (lagged terms). Η επιλογή του μοντέλου καθοδηγείται από το Bayesian Information Criterion (BIC; Schwarz (1978)), βοηθώντας στην εξάλειψη υστερήσεων (lags) που θα μπορούσαν να μειώσουν την αποτελεσματικότητα και τη σταθερότητα των εκτιμήσεων. Μόλις εντοπιστεί η βέλτιστη δομή υστερήσεων, εφαρμόζεται το τεστ αιτιότητας κατά Granger για να αξιολογηθεί αν υπάρχει αιτιώδης σχέση προς οποιαδήποτε κατεύθυνση. Σημειώνεται ότι οι υποκείμενες τριμηνιαίες χρονοσειρές έχουν μετασχηματιστεί ώστε να εξασφαλιστεί η στασιμότητα. Ο κύριος στόχος είναι η αξιολόγηση της δυναμικής αλληλεξάρτησης μεταξύ της κατανάλωσης ασφάλισης ζωής, προσεγγιζόμενης μέσω της διείσδυσης, και της οικονομικής ανάπτυξης, μετρούμενης μέσω του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ώστε να διαπιστωθεί εάν κάθε μεταβλητή προκαλεί κατά Granger την άλλη.

Για την εκτίμηση των σχέσεων μεταξύ της ασφαλιστικής διείσδυσης και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ εφαρμόστηκαν τεχνικές παλινδρόμησης ποσοστημορίων, στοχεύοντας στα ποσοστημόρια 0.10, 0.25, 0.50, 0.75 και 0.90, τα οποία επιλέχθηκαν ώστε να αποτυπώνουν συμμετρικά την κατανομή. Αναγνωρίζοντας τον κρίσιμο ρόλο της ασφάλισης ζωής στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, η μελέτη εξετάζει επίσης τη σχέση αιτιότητας κατά Granger μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και ασφαλιστικής διείσδυσης ασφαλίσεων ζωής σε διμερή πλαίσια (Bivariate Granger test), καθώς και στο πεδίο της συχνότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Αποτελέσματα

Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης παλινδρόμησης ποσοστημορίων. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η ζήτηση για ασφάλιση ζωής – και κατά συνέπεια και η ασφαλιστική διείσδυση – τείνει να αυξάνεται κατά τις περιόδους οικονομικής ύφεσης, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Πιο συγκεκριμένα, η παράμετρος που σχετίζεται με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ανάλυση παλινδρόμησης ποσοστημορίων είναι αρνητική σε όλα τα ποσοστημόρια, με στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα στα δύο υψηλότερα ποσοστημόρια, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ασφάλιση ζωής αντιμετωπίζεται ως μια βιώσιμη επενδυτική επιλογή σε περιόδους οικονομικών δυσκολιών. Τα ευρήματα αυτά υπογραμμίζουν τη μακροοικονομική σημασία του τομέα της ασφάλισης ζωής και υποδεικνύουν ότι η δυναμική του θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στη διαμόρφωση της ευρύτερης οικονομικής πολιτικής.

Διάγραμμα 1: Αποτελέσματα παλινδρόμησης ποσοστημορίων

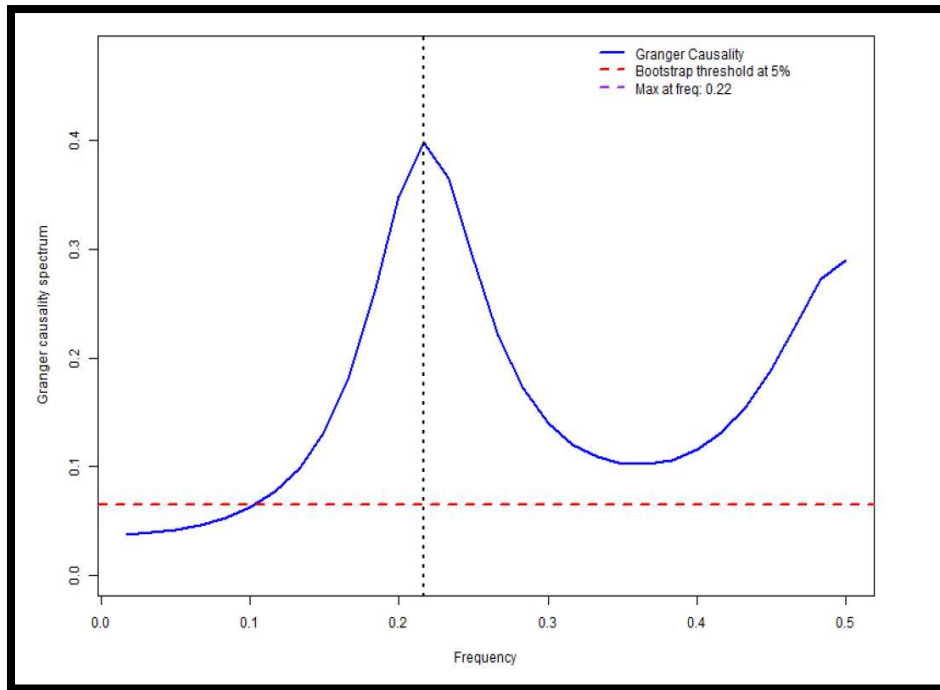
Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των διμερών ελέγχων αιτιότητας κατά Granger μεταξύ του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας και της ασφαλιστικής διείσδυσης των ασφαλίσεων ζωής. Τα ευρήματα υποδεικνύουν στατιστικά σημαντική αμφίδρομη αιτιότητα μεταξύ των δύο μεταβλητών. Πιο συγκεκριμένα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ προκαλεί κατά Granger τη διείσδυση της ασφάλισης ζωής σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ($p = 0.031$), γεγονός που υποδηλώνει ότι οι μεταβολές στην οικονομική ανάπτυξη προηγούνται και μπορούν να συμβάλουν στην πρόβλεψη των τάσεων στη ζήτηση ασφάλισης ζωής. Αντίστροφα, η διείσδυση της ασφάλισης ζωής προκαλεί κατά Granger το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο σημαντικότητας 1% ($p = 0.002$), αναδεικνύοντας μια ισχυρή αντίστροφη σχέση, σύμφωνα με την οποία οι εξελίξεις στον τομέα της ασφάλισης ζωής παρέχουν προβλεπτικές πληροφορίες και ενδεχομένως επηρεάζουν την οικονομική επίδοση. Τα αποτελέσματα αυτά υπογραμμίζουν τη δυναμική και αλληλεξαρτώμενη φύση της σχέσης μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και ζήτησης για ασφάλιση ζωής στην Ελλάδα.

Αιτία	Επίδραση	p-value
GDP per capita	Life insurance penetration	0.031
Life insurance penetration	GDP per capita	0.002

Πίνακας 1: Αποτελέσματα διμερούς ελέγχου αιτιότητας κατά Granger

Το Διάγραμμα 2 παρουσιάζει το φάσμα αιτιότητας κατά Granger από τη διείσδυση της ασφάλισης ζωής προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για την Ελλάδα. Ο οριζόντιος άξονας (X) απεικονίζει το πεδίο της συχνότητας, ενώ ο κάθετος άξονας (Y) δείχνει το μέγεθος του φάσματος αιτιότητας κατά Granger. Η μπλε συνεχής γραμμή απεικονίζει την εκτιμώμενη αιτιότητα κατά Granger σε διαφορετικές συχνότητες. Η κόκκινη διακεκομμένη οριζόντια γραμμή αντιπροσωπεύει το όριο σημαντικότητας για κάθε δείγμα επαναδειγματοληψίας (bootstrap) σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, υποδεικνύοντας το ελάχιστο επίπεδο αιτιότητας που απαιτείται για να θεωρηθεί στατιστικά σημαντική. Το φάσμα εμφανίζει μια σαφή κορύφωση στη συχνότητα 0.22, όπως υποδεικνύεται από τη μαύρη διακεκομμένη κάθετη γραμμή. Αυτό υποδηλώνει ότι η επίδραση της ασφάλισης ζωής στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταδίδεται με καθυστέρηση περίπου ($1 / 0.22 =$) 4,5 τριμήνων, η οποία υπολογίζεται ως το αντίστροφο της συχνότητας. Το εύρημα αυτό σημαίνει ότι η ασφάλιση ζωής διαθέτει τη μεγαλύτερη προβλεπτική ισχύ όσον αφορά τις μεταβολές του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε αυτή τη συγκεκριμένη συχνότητα. Επιπλέον, στις χαμηλότερες και υψηλότερες συχνότητες, η αιτιότητα κατά Granger παραμένει σχετικά χαμηλότερη, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις

υπερβαίνει το όριο σημαντικότητας, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξη ουσιαστικής αιτιώδους σχέσης.

Διάγραμμα 2: Φάσμα αιτιότητας κατά Granger

Συμπερασματικά, καταλήγουμε στα εξής:

1. Μέσω της παλινδρόμησης ποσοστημορίων διαπιστώνεται ότι όσο υψηλότερα είναι τα επίπεδα διείσδυσης των ασφαλίσεων ζωής, τόσο πιο αρνητική γίνεται η ελαστικότητα της ζήτησης, οδηγώντας σε μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να εξηγηθεί ως εξής: η ασφάλιση ζωής θεωρείται ως μια βιώσιμη επενδυτική επιλογή σε περιόδους οικονομικής αβεβαιότητας, με αποτέλεσμα να επηρεάζονται οι καταναλωτικές και επενδυτικές συνήθειες που συνδέονται με την οικονομική ανάπτυξη.
2. Η ασφαλιστική διείσδυση ασφαλίσεων ζωής προκαλεί κατά Granger το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο σημαντικότητας 1% ($p = 0.002$), αναδεικνύοντας μια ισχυρή σχέση, σύμφωνα με την οποία οι εξελίξεις στον τομέα της ασφάλισης ζωής παρέχουν προβλεπτικές πληροφορίες και ενδεχομένως επηρεάζουν και προκαλούν την οικονομική ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συζήτηση και Προτάσεις Πολιτικής

Εν πρώτοις, ένα μείζον ζήτημα για το σημερινό ασφαλιστικό σύστημα είναι πως η κοινωνική ασφάλιση παραμένει κατά βάση διανεμητική, όχι κεφαλαιοποιητική, γεγονός που περιορίζει τα κίνητρα για αποταμίευση μέσω ατομικών λογαριασμών και την αξιοποίηση των επενδυτικών δυνατοτήτων των ασφαλιστικών προϊόντων. Η αύξηση του αποθέματος των ασφαλίσεων ζωής θα επιτρέψει την χρηματοδότηση των επενδύσεων με εγχώριους πόρους³.

Δευτερευόντως, η συνεχιζόμενη δημογραφική γήρανση στη χώρα οδηγεί σε σταδιακή αύξηση του δείκτη εξάρτησης, δηλαδή του αριθμού των συνταξιούχων σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό. Εάν το ασφαλιστικό σύστημα παραμείνει αποκλειστικά διανεμητικό, τότε είτε οι συντάξεις θα πρέπει να μειωθούν σε σχέση με τα επίπεδα των μισθών, είτε θα απαιτηθεί αύξηση των εισφορών για να διατηρηθεί η βιωσιμότητα του συστήματος.

Ένα τρίτο αλλά εξίσου σημαντικό ζήτημα είναι το εγχώριο αποταμιευτικό κενό στην Ελλάδα. Αυτό οφείλεται κυρίως στο χαμηλό ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών, που υποχώρησε δραματικά από 9% του διαθέσιμου εισοδήματος το 2009 σε -4% το 2022. Αντίθετα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η αποταμίευση των νοικοκυριών παραμένει σταθερή γύρω στο 13% από το 2011 και μετά. Επιπρόσθετα, η ακαθάριστη αποταμίευση στην Ελλάδα βρίσκεται κάτω από το 10% τις τελευταίες δύο δεκαετίες, ενώ το αντίστοιχο μέσο ποσοστό στον αναπτυγμένο κόσμο βρίσκεται στο 25%. Παραδοσιακά, τα ελληνικά νοικοκυριά επένδυναν μεγάλο μέρος των αποταμιεύσεών τους σε ακίνητα και πολύ μικρό σε προϊόντα κεφαλαιαγοράς, σε αντίθεση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η μείωση των αποταμιεύσεων αποτυπώνεται και στις χρηματοοικονομικές επενδύσεις, οι οποίες μειώθηκαν από 22 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως κατά μέσο όρο την περίοδο 2007-2009 σε αποεπένδυση ύψους 6,3 δισ. ευρώ ετησίως κατά μέσο όρο την περίοδο 2012-2019. Παράλληλα, λόγω οικονομικής και πολιτικής αβεβαιότητας, οι Έλληνες στράφηκαν σε αποταμιεύσεις στο εξωτερικό⁴.

Το βασικό σενάριο που εξετάζεται αναφορικά με την αύξηση της αποταμίευσης αφορά την επίδραση της συσσώρευσης αποθεματικών στο πλαίσιο της νέας κεφαλαιοποιητικής επικουρικής

³ [Άρθρο Μιλτιάδη Νεκτάριου – Το χαμένο τρένο της αποταμίευσης στην Ελλάδα – Euro2Day](#)

⁴ [Ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος με τίτλο «Το παρόν και το μέλλον της αποταμίευσης στην Ελλάδα»](#)

ασφάλισης, η οποία προκύπτει από την ιδιωτική αποταμίευση και δίνει ώθηση σε νέες επενδύσεις. Ένα μέρος αυτών των επενδύσεων κατευθύνεται για το σχηματισμό πάγιου κεφαλαίου εντός της ελληνικής οικονομίας, ενισχύοντας έτσι το εισόδημα. Κατά συνέπεια, η συσσώρευση αποθεματικών επηρεάζει την οικονομική πορεία, με τα αποτελέσματα αυτών των επιδράσεων να γίνονται πιο εμφανή σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα⁵. Σύμφωνα με την εκτίμηση του IOBE, όπως αναφέρεται στην έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, αν το 50% του εργατικού δυναμικού της χώρας ασφαλιστεί σε Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (TEA), αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση του ΑΕΠ κατά περίπου 2,7 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως σε ορίζοντα 20 ετών⁶.

Για την επίλυση των ανωτέρω παθογενειών και την περεταίρω ανάπτυξη και αύξηση της εθνικής αποταμίευσης προτείνουμε τις εξής προτάσεις πολιτικής:

1. Δημιουργία ενισχυμένων φορολογικών κινήτρων για μακροχρόνια αποταμίευση μέσω ασφαλίσεων ζωής, ώστε να ενισχυθεί ταυτόχρονα η εθνική αποταμίευση, να αυξηθεί η οικογενειακή οικονομική ασφάλεια και, μέσω της οικονομικής στήριξης των νέων, να υποστηριχθεί η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος.
2. Προώθηση της ένταξης του 50% του εργατικού δυναμικού της χώρας σε Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (TEA), με στόχο την αύξηση του ΑΕΠ και την ενίσχυση της εθνικής αποταμίευσης.
3. Ενίσχυση του τρίτου πυλώνα του ασφαλιστικού συστήματος, προωθώντας την ιδιωτική ασφάλιση ως μέσο αύξησης της εθνικής αποταμίευσης και μείωσης της εξάρτησης από το κράτος.
4. Προώθηση συμπληρωματικών προγραμμάτων αποταμίευσης για συνταξιοδότηση, και ενίσχυση της οικονομικής προετοιμασίας για την τρίτη ηλικία.
5. Θεσμοθέτηση της ιδιωτικής ασφάλισης ως υποστηρικτικού μηχανισμού των δημόσιων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης.
6. Ενίσχυση της ενημέρωσης των πολιτών σχετικά με τη συνταξιοδοτική και αποταμιευτική προετοιμασία, ειδικά εν όψει της δημογραφικής γήρανσης.

⁵ Έκθεση IOBE 2021 - Μακροοικονομική επίδραση σεναρίων συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης (σελ. 7-9)

⁶ Έκθεση του διοικητή ΤτΕ 2024 (Κεφάλαιο VII, σελ. 235)

Βιβλιογραφία

1. John J. Burnett and Bruce A. Palmer. Examining life insurance ownership through demographic and psychographic characteristics. *The Journal of Risk and Insurance*, 51(3): 453–467, 1984.
2. M. Bah and N. Abila. Institutional determinants of insurance penetration in africa. *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice*, 49:138–179, 2024.
3. Stephanie Hussels, Damian Ward, and Ralf Zurbruegg. Stimulating the demand for insurance. *Risk Management and Insurance Review*, 8(2):257–278, 2005.
4. Andy C. W. Chui and Chuck C. Y. Kwok. National culture and life insurance consumption. *Journal of International Business Studies*, 39(1):88–101, 2008.
5. Andy C.W. Chui and Chuck C.Y. Kwok. Cultural practices and life insurance consumption: An international analysis using globe scores. *Journal of Multinational Financial Management*, 19:273–290, 2009.
6. G. Hofstede. Insurance as a product of national values. *The Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practice*, 20:423–429, 1995.
7. M. J. Browne and K. Kim. An international analysis of life insurance demand. *The Journal of Risk and Insurance*, 60(4):616–634, 1993.
8. David M. Cutler and Jonathan Gruber. Does public insurance crowd out private insurance. *The Quarterly Journal of Economics*, 111(2):391–430, 1996.
9. J. D. Hammond, D. B. Houston, and E. R. Melander. Determinants of household life insurance premium expenditure: An empirical investigation. *Journal of Risk and Insurance*, 34(3):397–408, 1967.
10. P. Fortune. A theory of optimal life insurance: Development and tests. *Journal of Finance*, 27:587–600, 1973.
11. M. Beenstock, G. Dickinson, and S. Khajuria. The determination of life premiums: An international cross-section analysis 1970–1981. *Insurance: Mathematics and Economics*, 5:261–270, 1986.
12. T. Beck and I. Webb. Economic, demographic, and institutional determinants of life insurance consumption across countries. *World Bank Economic Review*, 17(1):51–88, 2003.
13. B. Elango and J. Jones. Drivers of insurance demand in emerging markets. *Journal of Service Science Research*, 3:185–204, 2011.
14. T. Beck and I. Webb. Determinants of life insurance consumption across countries. Technical report, World Bank, 2002.
15. Kangoh Lee. Wealth, income, and optimal insurance. *The Journal of Risk and Insurance*, 74(1):175–184, 2007.
16. Emily Norman Zietz. An examination of the demand for life insurance. *Risk Management and Insurance Review*, 6(2):159–191, 2003.
17. M. E. Yaari. Uncertain lifetime, life insurance, and the theory of the consumer. *The Review of Economic Studies*, 32(2):137–150, 1965.

18. C. A. Pissarides. The wealth-age relation with life insurance. *Economica*, 47(188):451–457, 1980.
19. David Cummins and Francois Outreville. Some microeconomic evidence concerning the determinants of saving through private pension funds in the u.s. *Economics Letters*, 15 (3):351–356, 1984.
20. Jean Desrochers and J. Francois Outreville. Uncertainty, ambiguity and risk taking: an experimental investigation of consumer behavior and demand for insurance. ICER Working Papers 10-2013, ICER - International Centre for Economic Research, 2013.
21. Robert Ferber and Lucy Chao Lee. Acquisition and accumulation of life insurance in early married life. *The Journal of Risk and Insurance*, 47:713–734, 1980.
22. John Fitzgerald. The effects of social security on life insurance demand by married couples. *The Journal of Risk and Insurance*, 54(1):86–99, 1987.
23. E. Luciano, J. F. Outreville, and M. Rossi. Life insurance ownership by italian households: A gender-based differences analysis. *The Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practice*, 41(3):468–490, 2016.
24. R. A. Campbell. The demand for life insurance: An application of the economics of uncertainty. *Journal of Finance*, 35(5):1155–1172, 1980.
25. Francois Outreville. Life insurance markets in developing countries. *Journal of Risk and Insurance*, 63(2):263–278, 1996.
26. D. Li, F. Moshirian, P. Nguyen, and T. Wee. The demand for life insurance in oecd countries. *Journal of Risk and Insurance*, 74(3):637–652, 2007.
27. A. Sliwinski, T. Michalski, and M. Roszkiewicz. Demand for life insurance—an empirical analysis in the case of poland. *Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practices*, 38:62–87, 2013.
28. Chi-Hung Chang and Chien-Chiang Lee. Non-linearity between life insurance and economic development: A revisited approach. *The Geneva Risk and Insurance Review*, 37: 223–257, 2012.
29. D. B. Truett and L. J. Truett. The demand for life insurance in mexico and the united states: A comparative study. *Journal of Risk and Insurance*, 57(2):321–328, 1990.
30. Rudolf Enz. The s-curve relation between per-capita income and insurance penetration. *Geneva Papers on Risk and Insurance*, 25(3):396–406, 2000.
31. Chien-Chiang Lee and Yi-Bin Chiu. The impact of real income on insurance premiums: Evidence from panel data. *International Review of Economics & Finance*, 21(1):246–260, 2012.
32. J. M. Carson, P. Chen, and J. F. Outreville. Foreign direct investment and the supply of life insurance in emerging countries. *Journal of Insurance Issues*, 44(1):38–64, 2021.
33. M. R. Greene. Life insurance buying in inflation. *Journal of the American Association of University Teachers of Insurance*, 21:99–113, 1954.
34. Alfred E. Hofflander and Richard M. Duvall. Inflation and sales of life insurance. *The Journal of Risk and Insurance*, 34(3):355–361, 1967.

35. S. Çelik and M. M. Kayali. Determinants of demand for life insurance in european countries. *Problems and Perspectives in Management*, 7(3), 2009.
36. M. Ertl. Insurance convergence and post-crisis dynamics in central and eastern europe. *The Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practice*, 42:323–347, 2017.
37. Mouna Zerriaa and Hedi Noubbigh. Determinants of life insurance demand in the mena region. *The Geneva Papers on Risk and Insurance. Issues and Practice*, 41(3):491–511, 2016.
38. E. Feyen, R. Lester, and R. Rocha. What drives the development of the insurance sector? An empirical analysis based on a panel of developed and developing countries. Policy research working paper, The World Bank, 2011.
39. T. Poufinas and G. Michaelide. Determinants of life insurance policy surrenders. *Modern Economy*, 9:1400–1422, 2018.
40. S. G. Fier and A. P. Liebenberg. Life insurance lapse behavior. *North American Actuarial Journal*, 17(2):153–167, 2013.
41. G. Mantis and R. Farmer. Demand for life insurance. *Journal of Risk and Insurance*, 35(2):247–256, 1968.
42. T. Chang, C. C. Lee, and C. H. Chang. Does insurance activity promote economic growth? Further evidence based on bootstrap panel granger causality test. *The European Journal of Finance*, 20(12):1187–1210, 2014.
43. S. H. Law and N. Singh. Does too much finance harm economic growth? *Journal of Banking & Finance*, 41:36–44, 2014.
44. R. Levine, N. Loayza, and T. Beck. Financial intermediation and growth: Causality and causes. *Journal of Monetary Economics*, 46(1):31–77, 2000.
45. J. D. Cummins. An econometric model of the life insurance sector of the u.s. economy. *Journal of Risk and Insurance*, 40(4):533–554, 1973.
46. R. Levine and S. Zervos. Stock markets, banks, and economic growth. *The American Economic Review*, 88(3):537–558, 1998.
47. S. L. Dragoş, M. Codruţa, and C. M. Dragoş. Institutional drivers of life insurance consumption: A dynamic panel approach for european countries. *The Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practice*, 44(1):36–66, 2019.
48. C. P. Chang and A. N. Berdiev. Natural disasters, political risk and insurance market development. *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice*, 38(3): 406–448, 2013.
49. S. Sen. An analysis of life insurance demand determinants for selected asian economies and india. Technical Report Working Papers 2008-036, Madras School of Economics, Chennai, India, 2008.
50. OECD. Business tendency surveys: A handbook. Technical report, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 2003. Handbook.
51. Charlotte Christiansen, Jonas Nygaard Eriksen, and Stig Vinther Møller. Forecasting us recessions: The role of sentiment. *Journal of Banking and Finance*, 49:459–468, 2014.

52. Annabelle Mourougane and Moreno Roma. Can confidence indicators be useful to predict short term real gdp growth? Working Paper Series 133, European Central Bank, 2002.
53. Bank of Greece. Monetary policy 2021-2022. Technical report, Bank of Greece, 2022. URL https://www.bankofgreece.gr/publications/NomPol20212022_en_Summary_Boxes.pdf. ISSN: 2732-9593.
54. Andrea Tkacova and Beata Gavurova. Economic sentiment indicators and their prediction capabilities in business cycles of eu countries. *Oeconomia Copernicana*, 14:977–1008, 2023.
55. Sydney C. Ludvigson. Consumer confidence and consumer spending. *The Journal of Economic Perspectives*, 18(2):29–50, 2004.
56. T. F. Cargill and T. E. Troxel. Modeling life insurance savings: Some methodological issues. *Journal of Risk and Insurance*, 46(2):391–410, 1979.
57. G. Schwarz. Estimating the dimension of a model. *Annals of Statistics*, 6:461–464, 1978.